

PAPINSKI POSLANICI U STAROJ HRVATSKOJ

Dr Ivan OSTOJIC

Pape su već od prvih stoljeća slali pouzdane crkvene ljude da u njihovo ime u pojedinim zemljama izvrše određene zadatke. Ti su zadaci u dugoj povijesti papinstva bili mnogovrsni, ali se gotovo svi dađu svesti na dva glavna: na širenje vjere i utvrđenje Crkve. Oni koji su, opskrbljeni papinom jurisdikcijom, poslani (*missi*) da šire vjeru među nekršćanima ili nekatolicima zovu se *missionarii*, a oni koje su pape opunomoćili da mjesto njih uredi stanovite poslove, i to obično u nekoj kršćanskoj zemlji, zovu se *legati* ili *apocrisarii*.

I k nama su dolazili jedni i drugi, najprije misionari, pa legati.

Prije potpunoga pokrštenja Hrvata papinski poslanici su otkupljivali od njih kršćanske robove, prenijeli su iz Hrvatske u Rim moći mnogih dalmatinskih i istarskih mučenika, propovijedali su evanđelje i organizirali u našim stranama početnu hijerarhiju.

Poslije pokrštenja dolazili su papini legati s posebnim crkveno-političkim mandatima. Za te pouzdanike rimske kurije napisao je Tade Smičiklas: »Papinski poslanici, oni su onaj maz, koji veže kršćanske vlade s papinstvom, oni su pomogli uzdignuti papinsku vlast na prvo mjesto u svijetu, jer su trublja papinska kod svih naroda«.¹

Redovito su legati, pošto bi došli u našu zemlju, najprije obavili više ili manje detaljnu kanonsku vizitaciju a zatim su sazivali i kao predsjedatelji vodili provincijalnu ili nacionalnu sinodu. Na takvim zborovima oni su, zajedno s domaćim biskupima i opatima, nekada svrgli a nekada postavili vrhovnoga crkvenog poglavara za Dalmaciju i Hrvatsku. Intervenirali su u sporu između njega i onih biskupa koji su se htjeli od njega otcijepiti i osnovati nove metropolije. Ukidali su jedne a podizali druge dijeceze i određivali granice već postojećima. Donosili su odluke o upotrebi narodnoga jezika u liturgiji. Urgirali su izvršavanje kanonskih propisa. Zabranjivali su prodaju ljudi. Sudili su u raznim parnicama crkvene prirode. Sinodalne odluke, pošto su se s njima složili, odnosili su na konačno odobrenje papi, jer su one tek papinom potvrdom dobivale snagu zakona.

Neki su poslanici ostavili uspomenu u našoj povijesti i svojom djelatnošću izvan sinoda. Poznat nam je slučaj da se papin legat zadržao

1. SMICIKLAS TADE, *Poviest hrvatska I*, Zagreb 1882, str. 253.

stalno u Hrvatskoj pošto je primio upravu splitske nadbiskupije. Drugi je, zamoljen, ustupio za biskupa ispražnjenom trogirskoj dijecezi jednog člana svoje pratnje. Nerijetko su legati prisustvovali raznim bilo javnim bilo privatnim pravnim činima ili ugovorima i na njima svjedočili.

Iako se Sv. Stolica požurila da nakon vrlo kratkog vremena poslije dolaska Hrvata u današnju postojbinu uspostavi s njima dodire i veze, kroz prva četiri stoljeća naše povijesti rijetko je u Hrvatsku slala svoje legate. Njihovi su posjeti učestali tek od sredine XI stoljeća, kada se po čitavom zapadnom kršćanstvu živo bio razmahao pokret za obnovu klera i crkve prema reformističkim idejama iz Clunyja. Najviše ih je slao papa Grgur VII (1073—1085). Tada su glavni zadaci i poslanika i nacionalnih sabora, koji su se sazivali po uzoru na godišnje rimske sinode, bile rasprave i odluke protiv podjeljivanja crkvenih službi od strane svjetovnjaka, protiv trgovanja s beneficijama i protiv klerogamije.²

Ali, u to doba su se kidale i posljednje veze između istočne i zapadne Crkve, pa su papini opunomoćenici onoga vremena imali u našoj domovini još i specijalni zadatak: čuvati da se Hrvatska ne prikloni Bizantu. Zbog toga su oni posebnu energiju ulagali u to da uklone sve ono što je bilo običnije na Istoku nego na Zapadu. U to područje spadala je ženidba svećenika i đakona, njihove brade i duge kose, posebno pak staroslavenski jezik u crkvi.

Polje papine ingerencije bilo je tako široko da nam iz onog razdoblja, do 1090. godine, nije poznato da se u Hrvatskoj i Dalmaciji održala ijedna pokrajinska sinoda ili da je stupio na snagu ijedan zakon ili koja naredba crkvenog karaktera na općenarodnom planu a da pri tom nisu sudjelovali papini poslanici.

Oni su redovito posjećivali dvor hrvatskih vladara, koji su ih primali s velikim počastima. S uspjehom su nekoliko puta intervenirali da se zaustavi rat ili da ne dođe do oružanog sukoba između Hrvatske i njezinih susjeda. U zamršenim svjetskim prilikama, oni su s hrvatskim kraljevima raspravljali o međunarodnoj političkoj situaciji. Neki je od njih uspio dobiti od vladara pomilovanje za političkoga krivca. Jedan je papin legat pomirio s Crkvom kralja Krešimira, pošto je proveo istragu i utvrdio da Krešimir nije ubio svojega brata. Drugi je tako okrunio kralja Zvonimira.

Papinski poslanici nakon obavljena posla vraćali su se u Rim. Neki su se i zadržali u Dalmaciji, ali samo kraće vrijeme. Istom im je kralj Zvonimir omogućio duži i, ako su htjeli, stalni boravak u Hrvatskoj poklonom vranskog samostana. Ne znamo sigurno da li su se poslije legati služili tim samostanom, ali vjerojatno je da jesu.

U svemu smo mogli utvrditi dvanaest ili trinaest poslanstava, koja su se sastojala od više ljudi iz svećeničkoga i laičkoga staleža. Na čelu svakog poslanstva redovito se nalazio po jedan legat. Samo dvaput susrećemo istodobno u istom poslanstvu po dva legata. Poslanici su bili prelati iz same rimske kurije ili s područja crkvene države. Legat je, prema običajima kurije, mogao biti jedino opat, biskup ili kardinal

2. WERNZ FRANCISCUS XAV., *Ius decretalium* I 2, Romae 1906, str. 448—449.

bilo kojega od triju redova (biskupskoga, svećeničkoga ili đakonskoga). Naime, samo su takvi preleti primali delegiranu apostolsku jurisdikciju. U Hrvatskoj su, s obzirom na broj legata, bili zastupani otprilike podjednako i opati i biskupi i kardinali.

Malo ima poslanika o kojima smo našli više ličnih podataka. To su oni za koje smo mogli utvrditi da su djelovali i u drugim službama Crkve. Nekima znamo samo ime i stalež, a nekima niti toliko, pa smo nađanjem pokušali indirektno utvrditi njihov osobni identitet.

Stara Hrvatska imala je ponekad posla i s papinim legatima koji nisu kod nas djelovali. Tako su naši vladari, na traženje papa, njihovim poslanicima određenim za druge zemlje osiguravali prolaz kroz Hrvatsku i za prolaznoga boravka u našoj zemlji opskrbljivali ih hranom i odjećom. Ti su legati ponajviše putovali u Bugarsku³. — Jednom, 870—871. godine, papini su poslanici na povratku iz Carigrada u Rim upali u gusarske ruke, negdje na Jadranu. Premda gusari koji su ih zarobili i opljačkali nisu bili iz Hrvatske, i premda su poslanici nastradali zbog nemara a možda i s voljom carigradske vlade, hrvatsko primorsko stanovništvo pretrpjelo je tom prilikom od Bizantinaca - tobože u ime represalija — teške gubitke i pustošenja.⁴

Po svojem položaju (*ratione sedis*) ime i čast stalnoga legata Sv. Stolice u Hrvatskoj nosio je splitski metropolit. On se smatrao baštinikom ugledne stare salonitanske crkve i bio je nasljednik Ivana Ravenjanina, koji je došao u Split kao papin legat i ondje ostao kao prvi nadbiskup toga grada. Naziv legata splitskom je nadbiskupu dokumentarno utvrđen u XII stoljeću, ali ga je on nosio sigurno i u vrijeme hrvatske samostalnosti.⁵ Naime, stalni legat (*legatus natus*) jest sinonim primasa, a primat je priznat splitskom metropolitu, 925 i 927/928. godine na splitskom saboru, zaključkom što ga je potvrdio papa.

S papinim poslanicima povezana su brojna pitanja u našoj prošlosti iz ranijeg srednjeg vijeka, ali se svim tim problemima ovdje ne možemo podrobno baviti. Ograničit ćemo se samo na to da od prvih početaka hrvatske povijesti do propasti narodne dinastije kronološkim redom nanižemo sve poznate papinske opunomoćenike i legatate i da u kratkom pregledu prikazemo za svakoga od njih njegovu pojavu i djelatnost.

Opat Martin (640—642)

Prvi susret između Sv. Stolice i Hrvata utvrđen je u vrijeme pape Ivana IV, Dalmatinca, koji je vladao od 640. do 642. godine. O tom susretu stoji u *Liber pontificalis* ovako zabilježeno:

Joannes, natione Dalmata, ex patre Venantio scolastico, sedit annum unum, menses novem, dies XVIII. Hic temporibus suis misit per omnem Dalmatiam seu Histriam multas pecunias per sanctissimum et fidelissimum Martinum abbatem propter redemptionem captivorum, qui de-

3. RACKI FRANJO, *Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia*. Zagrabiae 1877, str. 7, 9, 194—195.

4. RACKI, n. dj., str. 360—363.

5. FARLATI DANIELIS *Illyricum sacrum III*, Venetiis 1765, str. 24—27.

*praedati erant a gentibus. Eodem tempore fecit ecclesiam beatis martyribus Venantio, Anastasio, Mauro et aliorum multorum martyrum, quorum reliquias de Dalmatias et Histrias adduci praeceperat; et recondidit eas in ecclesia supradicta iuxta fontem Lateranensem, iuxta oratorium beati Joannis evangelistae, quam ornavit, et diversa dona obtulit.*⁶

Iz citiranog odlomka doznajemo da su u prvoj polovici sedmoga stoljeća pogani (*gentes*) držali u svojoj vlasti kršćanske zarobljenike po čitavoj Dalmaciji i Istri. Splitski arhidakon Toma kaže da su ti pogani bili Slaveni (*Sclavi*)⁷, to jest Hrvati. Ta činjenica ujedno dokazuje da se Hrvati nisu pojavili u Istri sporadično, ovdje ili ondje, i da nisu oni došli u Istru — kako su to iz političkih razloga htjeli neki nehrvatski pisci⁸ — mnogo kasnije, na primjer u XV stoljeću ili u vrijeme turskih naježda. Naprotiv, ta činjenica dokazuje da su naši pradjedovi zauzeli Istru u svojoj glavnoj seobi na jug, istodobno kad i Dalmaciju. Područje Martinova poslanstva prostiralo se, naime, čitavim rimskim pokrajinama Dalmacijom i Istrom (*per omnem Dalmatiam seu Istriam*)⁹.

U vezi s navedenom vijesti napisao je već spomenuti arhidakon Toma da je Martin otkupio od Hrvata mnogo robova (*multos redemit captivos a Sclavis*)¹⁰, a Amalrik, autor životopisa rimskih papa — da je Martin oslobodio više tisuća zarobljenika (*multa milia hominum per Istriam et Dalmatiam a captivitate redemit*)¹¹. Ako su autentična ova dva podatka ili barem jedan od njih, tada i veliki broj oslobođenih sužnjeva potvrđuje da je naš narod već onda bio čvrst gospodar barem velikoga dijela Istre i Dalmacije, a ne nomadski prolaznik kroz te pokrajine¹².

Druga je svrha Martinova poslanstva bila da iz naših strana prenese u Rim moći sv. Venancija, Anastazija, Maura i mnogo drugih mučenika. Martin je i tu povjerenu zadaću izvršio i time pokazao da Hrvati tada još nisu bili kršteni, jer se relikvije kršćanskih svetaca ne bi izbavljale iz ruku kršćana. Ali to ujedno svjedoči da su već onda bili središnji susjedski odnosi između kršćana u gradovima i pogana u Hrvatskoj, koji su opatu Martinu omogućili ne samo da s velikom svotom novca obilazi po cijeloj Dalmaciji i Istri nego i da iz tih zemalja iznese tjelesa mučenika.

Smrtne ostatke dalmatinskih i istarskih mučenika smjestio je papa Ivan IV u lateransku kapelu, koja se otada zove kapelom Sv. Venancija.

6. DUCHESNE L., *Le Liber pontificalis*, Paris 1886, str. 330. — Usp. također: RAČKI, n. dj., str. 227; FARLATI, n. dj. I, Venetiis 1751, str. 571—572; ŠIŠIĆ FERDO, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925, str. 283.

7. THOMAS ARCHIDIACONUS, *Historia Salonitana* (digessit dr. Fr. Rački), *Zagrabiae* 1894, str. 29.

8. DE FRANCESCHI CAMILLO, *Sulle varie popolazioni dell' Istria, L' Istria, Trieste*, VII (1852), str. 226—227; BENUSSI BERNARDO, *La liturgia slava nell' Istria*, *Paranzo* 1893, str. 48—59.

9. Riječica seu ovdje u kontekstu habet vim copulandi et amplifandi (FORCELLINI AEGIDII *Totius latinitatis lexicon* IV, *Paravii* 1771, str. 118).

10. THOMAS ARCHIDIACONUS, n. dj., str. 29.

11. AMALRICI *Vitae Romanorum pontificum*, (editio Muratorj), III, p. 2, str. 58—59.

12. ANTOLJAK STJEPAN, *Problematika najranijeg doseljenja i nastajanja Slavena — Hrvata u Istri*, *Starine JAZU*, Zagreb 1958, knj. XLVIII, str. 47—83.

Budući da se ondje na zlatnom mozaiku nalazi i slika sv. Dujma, solinskoga biskupa i zaštitnika splitske biskupije, zaključili su neki istaknuti domaći i strani povjesničari i arheolozi da je opat Martin prenio u Rim i njegove kosti, pa da se u splitskoj katedrali kao sv. Duje časte kosti koje zapravo nisu njegove.¹³

Drugi su pak mišljenja da je kapela Sv. Venancija imala biti neka vrsta dalmatinskoga nacionalnog svetišta pomoću kojeg su se bjegunci u Rimu držali na okupu.¹⁴ Zato su na mozaiku naslikani svi poznati solinski mučenici, bez obzira gdje se nalaze njihovi zemni ostaci. Na istom mozaiku prikazane su i slike sv. Petra i Pavla, kao i sv. Ivana Krstitelja i sv. Ivana Evanđelista, premda njihova tjelesa nisu ondje pokopana.

U svakom slučaju, lateranska kapela — naglašuje Sišić — jest spomenik koji se ušćuvao do danas kao vječni svjedok iz vremena doseljavanja Hrvata na jug.¹⁵

Opata Martina bez straha možemo smatrati starješinom benediktinske zajednice, jer su benediktinci bili poznati u Rimu ako ne prije, svakako već oko 577. godine, kada ih je papa Pelagije, po razorenju samostana na Monte Cassinu, bio smjestio do svoje palače u Lateranu.¹⁶ Drugih kakvih sigurnih podataka o njegovu životu ne znamo. Neki naši pisci pripisuju opatu Martinu i prve misionarske napore u evangeliziranju Hrvata.¹⁷ Štoviše, Jože Rus misli da je isti Martin pokrstio prvoga hrvatskog vladara i bio prvi biskup u Hrvatskoj, te da je njemu, a ne biskupu Martinu Tourskom posvećena kapelica nad Zlatnim vratima Dioklecijanove palače u Splitu.¹⁸

U svim starim spomenicima gdje se spominje Martinovo poslanstvo, on je označen kao sveti muž (*sanctus, sanctissimus, fidelissimus*). Iz tih svetačkih atributa, požrtvovnoga rada i spremnosti i neustrašivosti da se ogleda s bilo kakvim poteškoćama, Farlati je slutio da bi opat Martin mogao biti istovetan sa sv. Martinom I, koji je postao papa poslije Teodora I (neposrednoga nasljednika Ivana IV Dalmatinca) i koji je vladao 649—653. godine.¹⁹ I papa Martin bio je, poput opata Martina, prije izbora za papu poslanikom Sv. Stolice, i to u Carigradu. Rodio se u Todi (Toskana) a umro u Hersonu na Krimu kao progn-

13. MATTIASSEVICH-CARAMANEO ANTONIO, *Riflessioni sopra l' Istoria di S. Doimno*. Pubblicata per cura del sac. Appolonio Zanella, Split 1900; DELEHAYE H., *Saints d' Istrie et de Damatie*, Analecta Bollandiana, Bruxelles 1899, t. XVIII, fasc. IV, str. 369—411; BULIĆ F., *Storia e legenda di S. Donnione o Doimno vescovo martire di Salona e delle sue reliquie*, Supplemento al N. 102 del «Buletino di archeologia e storia dalmata» a. 1901, Split 1901.

14. SAKAĆ STJEPAN, *Ugovor pape Agatona i Hrvata proti navalnom ratu*, Croatia sacra, Zagreb, I (1931), str. 21.

15. SIŠIĆ, n. dj., str. 284.

16. SCHMITZ PHILIBERT, *Histoire de l' ordre de Saint Benoit*, I, Maredsous 1948, str. 39.

17. KLAJČ VJEKOSLAV, *Povjest Hrvata*, I, Zagreb 1899, str. 31; MARKOVIĆ DR IVAN, *Slaveni i pape*, I, Zagreb 1903, str. 32—34; OSTOJIĆ IVAN, *Benediktinci u Hrvatskoj*, I, Split 1963, str. 82 i 147.

18. RUS JOŽE, *Krst prvih Hrvatov in Srbov*, Ljubljana 1932, str. 60, 62, 63, 73—80.

19. FARLATI, n. dj., str. 571—573.

nik. Zapadna ga Crkva časti kao mučenika na 12. studenoga.²⁰ Farlati-jevo nagadanje prihvatio je u naše vrijeme Sakač.²¹

Premda imamo vrlo malo pouzdanih vijesti o opatu Martinu, poslaniku pape Ivana IV, ipak on iskače kao ličnost koja je u praskozorje hrvatske povijesti odigrala eminentno humanu i religioznu ulogu u našim stranama.

Ivan Ravenjanin (koncem VII st.)

Toma Arhidakon pripovijeda kako su Splitsani stali općiti s nadošlim Hrvatima, s njima trgovati, sklapati ženidbe i prijateljevati, pa nastavljajući:

Interea summus pontifex misit quendam legatum Johannem nomine, patria Ravenatem, qui partes Dalmatie et Chroatie peragrando, salutaribus monitis christicolos informaret. In ecclesia autem salontana, a tempore subversionis presul non fuerat ordinatus. Venerabilis ergo Johannes cepit clerum et populum exhortari, ut archiepiscopatum civitatis antique intra se instaurare deberent; quod illis valde gratum extitit et acceptum. Tunc coadunato clero, ut moris erat, electio in persona predicti Johannis concorditer ab omnibus celebrata est.

Nakon toga nastavlja Toma kako je papa posvetio Ivana za biskupa i na novu, splitsku prenio sav ugled i sve privilegije stare solinske metropolije. Toma hvali Ivanov pastirski rad i navodi da je po Dalmaciji obnavljao crkve, posvećivao biskupe i raspoređivao parohije (*restaurabat ecclesias, ordinabat episcopos, parochias disponebat*). Novi biskup dobio je stan u jednoj od kula Dioklecijanove palače, pretvorio je Jupiterov hram u splitsku katedralu i u nju prenio iz Solina tjelesa sv. Dujma i sv. Staša.²² Osim toga je navodno u Splitu sagradio crkvu Sv. Mihovila *de Mari*.²³

Arhidakon nije kazao ni od koga ni kada je Ivan Ravenjanin bio poslan u Hrvatsku. Lucius vjeruje Konstantinu Porfirogenetu, da su Hrvati primili kršćanstvo preko svećenika koji su bili pozvani iz Rima u vrijeme cara Heraklija (610—641), i da je tada ili u drugoj polovici VII stoljeća Ivan Ravenjanin, papin poslanik, postao prvim splitskim nadbiskupom.²⁴ Farlati računa da je Ivan rođen u Raveni početkom VII stoljeća, da je živio u Rimu, da ga je papa Martin I godine 649. poslao u Dalmaciju a 650. godine posvetio za splitskoga biskupa. U Splitu je Ivan, prema Farlatiju, biskupovao od 650—680. godine.²⁵ Isto je tako više drugih povjesničara, naših i stranih, uvjereni da su se Hrvati, barem dobrim dijelom, pokrstili u VII stoljeću.²⁶

20. *Lexicon für Theologie und Kirche*, VI, Freiburg im Breisgau 1934, coll. 982; *Dictionnaire de Théologie catholique*, X, Paris 1928, coll. 182—194.

21. SAKAČ, n. dj., str. 22.

22. THOMAS ARCHIDIACONUS, n. dj., str. 33—35.

23. FARLATI, n. dj., str. 324; RACKI, n. dj., str. 290; OSTOJIC, n. dj., str. 332.

24. CONSTANTINUS PORPHYROGENITUS, *De thematibus et De administrando imperio* (recognovit Immanuel Bekkerus), Bonnae 1840, str. 148—149; LUCII IOANNIS *De regno Dalmatiae et Croatiae*, Vindobonae 1758, str. 45—46.

25. FARLATI, n. dj. III, str. 20—42; SMICIKLAS, n. dj. I, str. 150.

26. SAKAČ, n. dj., str. 17—23; KATIĆ LOVRE, *Vjerodostojnost Tome Arhidakona i posljednji dani Solina*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, Split, LIII (1952), str. 119.

Rački dopušta da je car Heraklije posljednjih godina svoje vladavine radio na pokrštenju Hrvata, ali misli da oni nisu tako brzo u cjelini primili kršćanstvo.²⁷

Bulić i Bervaldi smatraju Ivana Ravenjanina historijskom osobom i utemeljiteljem crkvene hijerarhije u Splitu, ali drže da je on biskupovao mnogo kasnije od Heraklija. Pokrštenje Hrvata oni stavljaju u prvu četvrt IX stoljeća. Prema tome, Ivan je mogao biti prvi splitski biskup ili pri koncu VIII ili pak početkom IX stoljeća.²⁸ S Bulićem se uglavnom slaže i Šišić.²⁹

Prema Baradi, Ivan iz Ravene, organizator crkve u Splitu, glavni je misionar koji je koncem VII stoljeća slao svoje svećenike među Hrvate. Neke je doveo sa sobom iz Rima, a druge je našao u Splitu i drugim preživjelim starim dalmatinskim gradovima. Pokrštenje Hrvata počinje koncem VII stoljeća, nastavlja se kroz VIII stoljeće a dovršava za franačke vladavine.³⁰

Ne znamo da li je Ivan pripadao svjetovnom ili redovničkom kleru, ali je vrlo vjerojatno mogao biti redovnik, ako ga je papa poslao da misionari po Dalmaciji i Hrvatskoj, jer su misionari redovito, a često i drugi papini poslanici, bili monasi.³¹ Da je pak Ivan zaista misionario, tvrdi Toma Arhidakon riječima: *rudes populos ad informationem catholicam attrahebat.*³²

Drži se da je Ivan Ravenjanin bio pokopan u crkvi Sv. Mateja i položen u sarkofag koji se sada nalazi u splitskoj krstionici Sv. Ivana. Na sarkofagu je urezan natpis: *Hic requiescet fragelis et inutilis Iohannis harchiepiscopus.* Ako je to zaista Ravenjaninov grob, samo iz poniznosti mogao je nazvati sebe slabim i nekorisnim nadbiskupom ovaj požrtvovni vjerovjesnik i zaslužni osnivač crkve u Hrvatskoj.

Prezbiter Ivan (874—885)

Papa Ivan VIII piše 879. godine knezu Branimiru da je primio njegovo pismo što mu ga je poslao po zajedničkom pouzdaniku, svećeniku Ivanu (*per Johannem venerabilem praesbyterum communem fidelem*). U tom pismu knez je ispovjedio svoju vjernost rimskoj Crkvi i odanost papi. Papa se tome veseli i javlja mu da je pod misom na svetkovinu Uzašašća Gospodinova blagoslovio njega, njegov narod i njegovu zemlju. Odgovor mu šalje po istom prezbiteru Ivanu, kojemu je predao i drugo pismo, za bugarskoga kralja, pa moli Branimira neka omogući Ivanu da

27. RACKI, n. dj., str. 291.

28. BULIĆ FR. i BERVALDI J., *Kronotaksa spljetskih nadbiskupa*, Zagreb 1913, str. 119—122, pa 131.

29. ŠIŠIĆ, n. dj., str. 292—295.

30. BARADA MIHO, *Povijest Hrvata* (predavanja na Sveučilištu u Zagrebu), Zagreb (u-
možemo kao skripta bez oznake godine), str. 27.

31. Tako je za pape Agatona 679. godine, to jest u vrijeme kada najveći broj povjesni-
čara drži da je živio Ivan Ravenjanin, bio određen neki opat Ivan za apostolskoga
poslanika u Englesku (Johannem, Romanum abbatem legatum apostolicum, ne An-
glia mitti decernitur), v. JAFFÉ PHILIPPUS — P. EWALD, *Regesta Pontificum Ro-
manorum* I, Lipsiae 1888, str. 238.

32. THOMAS ARCHIDIACONUS, n. dj., str. 33.

bez otezanja obavi poslanstvo u Bugarskoj (*ut legationem hanc nostram sine tarditate perficiat*).³³

Ujedno, po istome svećeniku Ivanu (*per venerabilem praesbyterum Johannem*), upućuje papa posebno pismo svećenstvu i narodu hrvatskomu a drugo ninskomu biskupu Teodoziju, u kojima se raduje njihovu povratku u rimsku crkvu (poslije kratke Zdeslavove shizme) i sokoli ih neka ustraju u svojoj odluci.³⁴

Također po istome Ivanu (*per hunc praesentem Johannem, venerabilem praesbyterum, fidelem familiarem nostrum*) upravlja papa odvojeno pismo biskupima i narodu dalmatinskom, kojim ih pozivlje da se i oni vrate Stolici sv. Petra i u krilo svete rimske Crkve. On će im pri tom koraku pomoći. Ako se pak ne kane vratiti, prijeti im izopćenjem.³⁵

Slijedeće, 880. godine, papa pozivlje Branimira neka mu po svojim poslanicima u ime svih svojih sunarodnjaka potvrdi prijelaz k Stolici sv. Petra, pa će mu on poslati čovjeka (*missum*) pred kojim će čitav hrvatski narod, po običaju rimske Crkve, obećati njoj vjernost.³⁶

I prije Branimira, to jest za vladavine kneza Domagoja (864—876), isticao se u Hrvatskoj neki svećenik Ivan (*Johannes religiosus presbyter*). Po tom svećeniku već navadeni papa Ivan VIII bio je 875. godine poslao pisma Domagoju i vjernicima Hrvatske. Iz tih pisama doznajemo da je bila skovana neuspjela urota protiv Domagoja. Jedan od urotnika sklonio se kod spomenutoga prezbitera Ivana, da bi se on kod kneza zauzeo za njegovo pomilovanje. Domagoj obeća da će mu poštediti život, ali kada je Ivan nekamo otišao po kneževu poslu, Domagoj dade pomilovanoga urotnika ubiti. Svećenik Ivan ozlojeđen zbog toga napusti dužnost (*officium*) u Hrvatskoj i pođe u Rim. Papa mu naredi da se vrati i ponovo preuzme prijašnju dužnost i službu (*pristinum officium et ministerium*), a Domagoju preko njega savjetova neka ubuduće one koji bi eventualno ustali protiv njega ne ubije, nego neka ih pošalje u progonstvo.³⁷

Ovaj svećenik Ivan, pouzdanik pape Ivana VIII u Hrvatskoj, za kneza Domagoja, i onaj svećenik Ivan, pouzdanik istoga pape u vrijeme kneza Branimira, vrlo vjerojatno jest identična osoba.³⁸ On je, osim toga, 874. godine kao poslanik moravskoga kneza Svatopluka utvrđivao mir između Svatopluka i kralja Ljudevita. On je, po svoj prilici i onaj Ivan u poslanstvu što ga je 885. godine papa Stjepan V uputio istome knezu Svatopluku zbog uređenja nekih crkvenih pitanja, posebno zbog zabrane staroslavenskoga jezika u moravskim crkvama.³⁹

33. RACKI, n. dj., str. 8—9; JAFFE, n. dj. I, 410 (n. 3261).

34. RACKI, n. dj., str. 9—10, 12.

35. RACKI, n. dj., str. 10—11

36. RACKI, n. dj., str. 13.

37. MIKLOŠIĆ FR, i RACKI FR. *Novo nađeni spomenici iz IX i XI vieka za panonsko-moravsku, bugarsku i hrvatsku poviest*, Starine JAZU, Zagreb, knj. XII, str. 217—218; JAFFE-EWALD, n. dj. I, str. 382 (n. 2997), 382 (n. 2998).

38. BARADA u n. skriptima, str. 49.

39. MIKLOŠIĆ — RACKI, n. dj., str. 220—221; JAFFE-EWALD, n. dj. I, str. 428 (n. 3408).

Sv. Stolica je, dakle, Ivanu povjeravala razgovore s Hrvatskom, Moravskom i Bugarskom. Bio je on neki ekspert za slavenska pitanja. Sigurno je poznavao slavenski, jer je živio u slavenskim zemljama, ali je možda i prije tim jezikom govorio, jer je rođen u Mlecima, u ondašnjem neposrednom susjedstvu Slavena.⁴⁰

Njegova služba (*officium et ministerium*) u Hrvatskoj nije bila služba pravoga papina legata, jer se prezbiter Ivan ne naziva ni opatom, ni biskupom, ni kardinalom, a prema praksi rimske kurije papa je samo takvim prelatima običavao delegirati svoju jurisdikciju. Bio je to običan svećenik i k tome monah, ako se u spomenutom izrazu *religiosus presbyter* prva riječ ima prevesti kao atribut *redovnički* ili kao a-pozicija *redovnik*. Vršio je dužnost posrednika između slavenskih vladara i pape kao njihov pouzdanik (*communis fidelis*) a prenosio je i njegovu službenu korespondenciju. Stalno je boravio u Hrvatskoj, po potrebi je ipak putovao kamo su ga slali. Taj posebni položaj povjerenika stvorio je za našega prezbitera Ivana papa Ivan VIII, čiji je deseto-godišnji pontifikat bio ispunjen velikim planovima. Ivan VIII bio je jaka ličnost, ali sukobljen s jačim neprilikama, nije oživotvorio gotovo ni jednu od svojih zamašnih namjera.⁴¹

Biskupi Ivan ankonski i Leon palestrinski (925)

Hrvatski kralj Tomislav sa županima i narodom, s jedne strane, a Ivan, splitski nadbiskup i njegovi sufragani, s druge strane, zamolili su papu Ivana X da im pošalje legate koji bi riješili viseća crkvena pitanja, u prvom redu problem hijerarhije na području Dalmacije i Hrvatske. Ivan X, kojemu je razvojem političkih i crkvenih prilika bio porastao ugled na Balkanu, rado se odazvao molbi i uputio im kao svoje poslanike dva biskupa, Ivana ankonškoga i Leona palestrinskoga, opskrbljene potrebitim instrukcijama i snabdjevene širokim ovlastima.

Poslanici su najprije obavili kanonsku vizitaciju dalmatinskih gradova, a proputovali su i užu Hrvatsku: da se na terenu uvjere o pravom stanju stvari. Sa sobom su donijeli dva papina pisma, jedno za dalmatinski episkopat a drugo za kralja Tomislava i humskog kneza Mihajla. U pismu dalmatinskim biskupima papa ih potiče neka sve urede u suglasju s njegovim legatima (*ut cum nostris episcopis Johanne scilicet sanctae anconitanae et Leone sanctae palestrinae ecclesiarum dei, iuncti cunctaque per Slavonicam terram audacter corrigere satagatis; ea nempe ratione, ut nullo modo ab illorum supra dictorum episcoporum doctrina in aliquo deviare praesumatis*). Slično preporučuje Tomislavu i Mihajlu.

Poslije vizitacije poslanici su u ime papino održali 925. godine provincijalni sabor u splitskoj katedrali. Na tom saboru utvrđen je primat splitskoga metropolita nad svima biskupima u Dalmaciji i Hrvatskoj. Do tada je, naime, hrvatska ninska biskupija, kojoj je bio na čelu bis

40. RACKI, n. dj., str. 9.

41. *Lexicon für Theologie und Kirche* V, Fretburg im Breisgau 1933, coll. 468—469.

biskup Grgur, držala pod svojom jurisdikcijom čitav hrvatski teritorij gotovo sve do zidina dalmatinskih gradova i bila je izravno podvrgnuta Sv. Stolici. Osim toga, sabor je stvorio nekoliko zaključaka i o drugim aktualnim problemima. Odredio je kako će se ustanovljivati nove i popunjati ispražnjene stare biskupije. Zabranio je svjetovnjacima posjedovati crkvena dobra. Udario je kazne za one koji bi se usudili ubiti vladara. Uredio je odnošaj između susjednih biskupija dubrovačke i kotorske. Zabranio je rediti svećenike glagoljaše, osim onih koji služe kao monasi. Utvrdio je nerazrješivost ženidbe. Naredio da se školuju djeca i sluge. Osudio ženidbu svećenika.

Papini poslanici ponijeli su izglasane saborske članke sa sobom u Rim na potvrdu papi. Od petnaest izglasanih kanona Ivan X potvrdio je sve što su se odnosili na disciplinu i javni moral, ali nije onaj kojim se splitskom nadbiskupu podvrgava ninska biskupija jer je protiv toga zaključka biskup Grgur bio uložio utok na Sv. Stolicu. Mjesto potvrde papa je naredio Ivanu, splitskom nadbiskupu, i Grguru, ninskom biskupu, da se osobno ili preko svojih opunomoćenika prikažu u Rimu kako bi on uzmogao bolje spor upoznati i stvoriti konačnu odluku. Prema tome, ostalo je i dalje praktički neriješeno glavno pitanje zbog kojega se sabor bio sastao.

Vjerodostojnost ovoga sabora i autentičnost njegovih spisa bio je zanjekao Ivan Lucius, ali je na njegovu obranu ustao Farlati tako uspješno da su se s Farlatijem složili gotovo svi kasniji historičari.⁴²

Nikakvih drugih podataka ne znamo o papinim poslanicima, biskupima Ivanu i Leonu. Nema ih niti u biskupskim katalozima ni an-konske ni prenestinske crkve. Razlog je u tome što su u IX i X stoljeću ti katalozi vrlo manjkavi, tako da ni u jednoj ni u drugoj biskupiji nije poznat za dugo vremena ni jedan biskup, u prvoj za punih osamdeset (887—967), a u drugoj za gotovo sto i četrdeset godina (826—963).⁴³

Biskup Madalbert (927—928)

Dva teška problema tištala su Hrvatsku kada je Tomislav postao prvim njezinim kraljem: napeti odnošaji s Bugarima i neriješeno pitanje jurisdikcije salonitansko-splitske nadbiskupije.

42. O splitskom saboru, između ostalih, raspravljali su ovi pisci: THOMAS ARCHIDIA-
CONUS, n. dj., str. 36—40; IOANNES LUCIUS, *Inscriptiones Dalmaticae*, Venetiis
1673, str. 73; FARLATI, n. dj. III, str. 84—101; RACKI, n. dj., str. 187—194; SMIC-
KLAS, n. dj. I, str. 222—225; KLAIC, n. dj. I, str. 79—82; RITIG SVETOZAR, *Po-
vijest i pravo slovenštine u crkvenom bogoslužju sa osobitim obzirom na Hrvatsku*,
Zagreb 1910, str. 125; BULIC-BERVALDI, n. dj., str. 160—162; SISIC, n. dj., str.
414—421; SREBRNIC JOSIP, *Odnosaji pape Ivana X prema Bizantu i Slavenima na
Balkanu*, Zbornik kralja Tomislava, Zagreb 1925, str. 153—164; KLAIC VJEKOSLAV,
Dva slovenska učenjaka o starijoj historiji Hrvata, Zbornik kralja Tomislava, str.
188—200; GRUBER DANE, *Iz vremena kralja Tomislava*, Zbornik kralja Tomislava,
str. 319—332; BARADA u nav. skriptima, str. 61—62; KLAIC NADA, *Historijska pod-
loga hrvatskoga glagoljaštva u X i XI stoljeću*, Slovo, Zagreb, XV—XVI (1965), str.
242—258.

43. GAMS P. PIUS BONIFACIUS, *Series episcoporum Ecclesiae Catholicae*, Ratisbonae 1875,
str. XVI i 664.

Bugarski car Simeon bio se zaratio s Tomislavom 926. godine. U tom ratu Hrvati su ametom porazili Bugare, koje je vodio vojvoda Alogobotur,⁴⁴ ali se Simeon spremao na odmazdu. Međutim je na vrijeme istupio papa Ivan X da posreduje između neprijateljskih stranaka. U tu je svrhu poslao, 926/927. godine, preko Hrvatske u Bugarsku biskupa Madalberta kao vođu poslanstva. S Madalbertom je bio i neki knez Ivan. O tome stoji u dvama vatikanskim nepotpunim primjercima kronike ili Solinske povijesti Tome Arhiđakona ovako: *Iniuncti sibi operis causa Bulgariam petentes Romanorum legati, Madalbertus venerabilis episcopus et Johannes dux illustris, dux Cumas, ad nos post biennium devaluerunt.*⁴⁵

Papinsko poslanstvo obavilo je uspješno povjerenu zadaću u Bugarskoj, pa se biskup Madalbert vratio u Hrvatsku. Zaustavio se u Splitu i tu je potkraj 927. ili početkom 928. godine predsjedavao drugom provincijalnom saboru biskupa kojih se jurisdikcija nekada prostirala područjem na kojemu su Hrvati uredili svoje kraljevstvo.

I u Splitu je Madalbert bio bolje sreće negoli, pred par godina, njegovi predšasnici na prvom saboru. Na ovom, naime, drugom saboru, na koji je došao i kralj sa svojim velikašima, konačno se riješilo pitanje primata splitske nadbiskupije. Splitskom nadbiskupu, kao nasljedniku solinskoga, priznata je jurisdikcija nad svim hrvatsko-dalmatinskim biskupijama, kojima su na istom saboru označene i granice. Osim toga, bilo je određeno da biskup Grgur napusti svoju stolicu u Ninu a izabere jednu od ponuđene tri druge biskupije: skradinsku, sisačku ili duvanjsku. Ako baš hoće, može zaposjesti i sve ove tri biskupije skupa. Glavnu ulogu u ovim zaključcima imao je Madalbert (*cunctas provinciae antiquas consuetudines iusto moderamine perscrutans, firmavit omnia secundum veterum statuta*). On ih je odobrio te ih ponio u Rim gdje ih je konačno potvrdio Leon VI, nasljednik pape Ivana X, uz modifikaciju da Grgur ostavi ninsku i preuzme jedino skradinsku biskupiju.⁴⁶

Budući da je biskup Madalbert izvršio oba naređena mu zadatka na Balkanu na potpuno zadovoljstvo Sv. Stolice, ona mu je i u drugim prigodama povjeravala službu legata. Tako se u tom svojstvu 933. godine nalazio na carigradskom dvoru.⁴⁷ Osim navedenih podataka, iz života Madalberta ne znamo ništa drugo, kao ni to kojoj je biskupiji stajao na čelu. Vjerojatno njegova biskupija nije bila jako daleko od Rima, jer pape tada nisu običavali uzimati za poslanike prelate iz udaljenijih krajeva.⁴⁸

Još manje znamo o legatu Ivanu, koji je skupa s biskupom Madalbertom bio u Hrvatskoj i Bugarskoj. Farlati misli da je onaj *dux Joannes* bio poslanik bugarskog cara Simeona, a ne pape, jer da papa nije upotrebljavao kao legate svjetovnjake.⁴⁹ Farlatija slijedi Gruber. Ku-

44. CONSTANTINUS PORPHYROGENITUS, n. dj., str. 158; RACKI, n. dj., str. 392.

45. RACKI, n. dj., str. 194—195.

46. FARLATI, n. dj. III, str. 102—107; RACKI, n. dj., str. 194—197; SISIC, n. dj., str. 423—428.

47. SISIC, n. dj., str. 423.

48. FARLATI, n. dj. III, str. 85.

49. FARLATI, n. dj. III, str. 104.

kuljević misli da je Ivan *dux Cumas* knez Zahumlja,⁵⁰ dok Šišić zastupa mišljenje da je knez Ivan ipak bio papinski zvaničnik i poslanik.⁵¹ Šišićevo mišljenje bolje odgovara zapisu u Korčulanskom kodeksu iz XII stoljeća: *Johannes X... fecit pacem inter Bulgaros et Chroatos, per legatos suos Madelbertum scilicet episcopum et Johannem ducem.*⁵² Također bolje odgovara već citiranom izrazu kod Tome Arhidakona: *Romanorum legati Madelbertus... et Johannes dux.* U srednjem vijeku se doista spominju i *principes civiles* kao *legati Sedis Apostolicae*, no budući da su to bili rijetki i izvanredni slučajevi, upozorava Wernz, fakat takvoga poslanstva treba utvrditi uvjerljivim dokazima.⁵³

Sakač povezuje napore rimske kurije da održi mir na Balkanu i da uredi crkvenu jurisdikciju u Hrvatskoj s pojavom Martina Čudotvorca. Po pripovijedanju, naime, cara Konstantina Porfirogeneta, onaj sakati asketa došao je ili je bio poslan k nama iz zapadnoga susjedstva Hrvatske, iz Istre ili s teritorija današnje Slovenije. Budući da nije mogao hodati, nosili su ga ljudi po raznim našim krajevima, i on je svugdje propovijedao mir prema intencijama sv. Stolice.⁵⁴ Šišić nagađa da je Martin bio u vezi s papinim legatom Madalbertom.⁵⁵ I Sakač misli da je papa poslao ili barem ovlastio Martina da govori u njegovo ime.⁵⁶

Kardinal biskup Ivan de Porto (1050)

Od oko 1030. do oko 1050. godine bio je splitski nadbiskup Dobralj (*Dabralis*), rodom Splićanin. On se — po svjedočanstvu Tome Arhidakona — bavio više svjetovnim nego crkvenim poslovima, provodio je slobodan život, a držao je i ženu s kojom je imao nekoliko djece.⁵⁷ Tada je na papinskoj stolici sjedio sv. Leon IX (1048—1054), rodom iz El-sasa, prvi u nizu papâ koji su pregnuli da Crkvu reformiraju po smjernicama iz Clunyja, boreći se u prvom redu protiv laičke investiture, simonije i klerogamije, i koji je zbog toga doveo u Rim monaha Hildebranda, kasnijega papu Grgura VII.⁵⁸

Netom je Leon bio obaviješten o ponašanju nadbiskupa Dobralja, pošalje u Split legata Ivana (*misit quendam legatum, Johannem nomine, virum valde providum et discretum*). Ovaj Ivan bio je prvi reformni papin legat u Hrvatskoj. On je najprije pošao na kraljevski dvor, i pošto je ispitao stanje u splitskoj metropoliji, sazove pokrajinski sabor u Splitu na kojemu Dobralja zauvijek ukloni s uprave nadbiskupije. Iako je Leon IX mogao sam postupati protiv biskupa u kriminalnim

50. GRUBER u n. dj. str. 331.

51. ŠIŠIĆ, n. dj., str. 423.

52. FORETIĆ VINKO, *Korčulanski kodeks XII stoljeća i vijesti iz doba hrvatske narodne dinastije u njemu*, *Starine JAZU*, Zagreb 1956. knj. XLVI, taksimil Folio 55 v.

53. WERNZ, n. dj. II 2. str. 443.

54. CONSTANTINUS PORPHYROGENITUS, n. dj., str. 149—150; RACKI, n. dj., str. 397

55. ŠIŠIĆ, n. dj., str. 434.

56. SAKAČ, n. dj. I, str. 73, 76.

57. THOMAS ARCHIDIACONUS, n. dj., str. 46.

58. *Dictionnaire de Théologie catholique*, Paris 1926, t. IX, coll. 319—329.

parnicama, jer su kao *causae graviores* bile pridržane papi, ipak je htio da tu stvar njegov legat obavi sinodalno, jer je onda bila praksa u Crkvi da se biskup uklanja sa svojega položaja glasom većeg broja (obično dvanaest) drugih biskupa.⁵⁹ Na sličan način isti je papa dao, gotovo u isto vrijeme, skinuti i dva nadbiskupa u Italiji.⁶⁰

Ništa nam nije poznato o kakvim drugim raspravama i odlukama na tom saboru, ali bi moglo biti da su upravo na taj sabor dolazila ona četiri biskupa iz južne ili gornje Dalmacije koji su se na putu u Split utopili blizu otoka Hvara. Njihov brodolom opisao je Toma Arhiđakon.⁶¹

Rački i drugi naši povijesni pisci drže da je papin legat Ivan identičan s kardinalom Ivanom koji je s biskupske stolice u Toscanelli (1044—1048) bio pozvan za kardinala biskupa u Portu (1048—1050).⁶² Ovaj je bio desna ruka Leonu IX u provođenju crkvene obnove, pa mu je isti papa povjeravao vodstvo nekoliko sabora i u drugim dijelovima katoličkog svijeta.⁶³ Nije bez razloga poslan u Hrvatsku jedan od prvih kardinala rimske kurije. Predstojao je potpuni prekid veza između istočne i zapadne Crkve, a Hrvatska je na granici Istoka i Zapada. Papi, koji nije bio indiferentan prema onome što se zbivalo na Istoku,⁶⁴ sigurno je mnogo bilo do toga da se u kritičnom času Hrvatska nađe na zapadnoj strani.⁶⁵ I tu okolnost moramo imati na pameti, jer se nadbiskup Dobralj na splitskom saboru branio da on može slobodno držati ženu po običaju istočne crkve.

Opat Majnard (1059)

O Majnardu kao papinu legatu u Hrvatskoj posjedujemo dva diplomatska izvora i dvije kroničarske vijesti.

Prvi nam diplomatski izvor kaže da je 1059 godina⁶⁶ (ili kako hoće Šišić, 1060⁶⁷ a Barada najranije 1061 godine⁶⁸) kralj Krešimir udijelio kraljevsku slobodu samostanu Sv. Ivana Evangelista u Biogradu na moru pred opatom Majnardom, poklisarom svete rimske Crkve, poslanim od pape Nikole II (*coram apocrisario sancte romane ecclesie venerabili abbate Mainardo, misso a Nicolao sanctissimo papa*). Vjerojatno je reformni opat Majnard utjecao i na sadržaj i na stilizaciju kraljevske povelje u korist nove opatije.

59. FARLATI, n. dj. III, str. 125.

60. JAFFÉ — S. LOEWENFELD, n. dj. I, str. 536.

61. THOMAS ARCHIDIACONUS, n. dj., str. 43—44.

62. GAMS, n. dj., str. VIII i 737.

63. THOMAS ARCHIDIACONUS, n. dj., str. 46 bilj. a; JAFFÉ-LOEWENFELD, n. dj. I, str. 531 (n. 4163), 533 (n. 4188).

64. JAFFÉ-LOEWENFELD, n. dj. I, str. 546 (n. 4302), 548 (n. 4332, 4333).

65. BARADA, u skriptima str. 89.

66. FARLATI, n. dj. III, str. 129; RAČKI, n. dj., str. 52.

67. ŠIŠIĆ, n. dj., str. 503.

68. BARADA MIHO, *prilozi kronologiji hrvatske povijesti (1062—1075)*, Rad JAZU Zagreb, knj. CCCXI, str. 189, 192.

Drugi diplomatski izvor jest pismo kojim papa Aleksandar II saopćuje kralju i biskupima Dalmacije kapitule što su ih sastavili njegov pobočni biskup Majnard i splitski nadbiskup Ivan, u Splitu i u drugim gradovima, a potvrdio ih njegov predšasnik Nikola II (*Alexander regi et episcopis Dalmatiarum. Notificamus omnia capitula, que per confratres nostros venerabiles, Mainardum scilicet collateralem episcopum nostrum et Johannem archipresulem vestrum, in Spalato aliisque civitatibus sunt statuta, eadem in romana synodo, seriatim ea referentia, a beate memorie predecessore nostro Nicolao apostolica auctoritate et sub anathematis interpositione roborata*). Te kapitule Aleksandar II i sa svoje strane potvrđuje.⁶⁹

Svi su ti kapituli legata Majnarda i nadbiskupa Ivana više-manje upereni protiv pokreta hrvatskoga klera za narodni jezik u liturgiji i protiv njegove borbe za očuvanje starih običaja. Prvim kapitulom osigurava se da ne bi netko uzurpirao koju biskupsku stolicu (kako známo da je naskoro učinio glagoljaš Zdeda u Krku), nekanonski posvetio biskupa ili zaredio svećenika iz druge biskupije. Treći kapitul zabranjuje klericima nositi bradu i njegovati kosu. Četvrti određuje teške kazne protiv onoga koji bi lišio slobode, udario ili sa stolice otjerao biskupa ili sa službenoga mjesta maknuo druge klerike. Peti zabranjuje zarediti Hrvate dok ne nauče latinski. Drugi pak i šesti kapitul dozivlju u pamet propise za ženidbu. Drugi zabranjuju ženidbu svećenicima i đakonima a šesti ženidbu između onih koji su u bližem srodstvu.

Iz jednoga i drugoga navedenog izvora slijedi da je Majnard obavio svoje poslanstvo u Hrvatskoj za pape Nikole II, koji je vladao od 1059. do 1061. godine.

Još imamo dvije kroničarske vijesti o legatu Majnardu u našim stranama. Prva se nalazi u Korčulanskom kodeksu iz XII stoljeća. Ondje stoji da je papa Aleksandar II doznao kako je hrvatski vladar Krešimir dao ubiti svojega brata Gojslava, pa je poslao Majnarda da to istraži. Majnard se uvjeri da kralj nije kriv za smrt svojega brata, održa sinodu i vrati se u Rim (*Alexander II... audivit de Cressimiro Chroatum principe, quod dolo necari fecisset Goislavum fratrem suum. Misso apocrisario Mainardo religiosum scilicet virum, qui sua sagacitate, si ita res haberetur inquireret. Qui veniens satisfactionem accepit ab eo, iurans cum duodecim suis iuppanis non se teneri illo crimine. Ipse autem reconcillatus iterum adeptus est principatus illius terre a parte sancti Petri apostoli. Dum autem legatus ipse apud Dalmatinos demoraretur, comperit eos infessos nefariis criminibus, qui facto concilio, prout tempus dabat eos emendans, ad dominum suum repedavit*).⁷⁰

Druga kroničarska vijest jest kod Tome Arhidakona. On piše da je u vrijeme pape Aleksandra Majnard vrlo svečano održao sinodu svih prelata Dalmacije i Hrvatske, te da je na njoj napisano mnogo kapitula kojima je bilo zabranjeno vršiti službu božju slavenskim jezikom i rediti slavenske svećenike (*fuerat siquidem tempore domini Alexandri pape et Johannis decessoris Laurentii supra dicti a domino Maynardo*

69. MIKLOŠIĆ-RACKI, n. dj., str. 221—223.

70. FORETIĆ, n. dj., faksimil Folio 58 v.

*quondam Pomposiano abbate, postea episcopo cardinali, quedam synodus omnium prelatorum Dalmatie et Chroatie multum solempniter celebrata, in qua multa fuerunt conscripta capitula. Inter que siquidem hoc firmatum est et statutum, ut nullus de cetero in lingua sclavonica presumeret divina misteria celebrare, nisi tantum in latina et greca, nec aliquis eiusdem lingue promoveretur ad sacros ordines).*⁷¹

Prema ovim dvjema kroničarskim vijestima Majnard je bio poslanik u Hrvatskoj za pape Aleksandra II, koji je vladao od 1061. do 1073. godine. Osim toga tvrde ove dvije vijesti da je Majnard kod nas održao sabor (*concilium*) ili sinodu (*synodum*), dok nam navedeno pismo Aleksandra II kralju i dalmatinskim biskupima svjedoči da je kapitule, koje Toma pripisuje navodnoj sinodi, sastavio sam Majnard sa splitskim nadbiskupom Ivanom u Splitu i u drugim gradovima. Vjerojatno je buna glagoljaškoga klera bila već na pomolu, pa Majnard nije htio izazivati uzbuđene duhove sakupljanjem svih biskupa i opata, među kojima nisu svi jednako mislili. Radije je sam sa splitskim metropolitom sastavio kapitule i odnio ih u rezidencije drugih biskupa da i njih jednoga po jednoga, uvjeri o potrebi poduzimanja strogih mjera protiv glagoljaša. Ni kralj ni biskup nisu znali kako su ti kapituli konačno bili redigirani i primljeni u Rimu, pa im papa Aleksandar to saopćuje (*notificamus*). Tomi Arhidakonu, kao žestokom protivniku staroslavenskoga jezika, konveniralo je naglasiti kako je sinoda svih dalmatinskih i hrvatskih prelata (*synodus omnium prelatorum Dalmatie et Chroatie*) vrlo svečano održana (*multum solempniter celebrata*) i osudila pokret hrvatskoga klera.

Oba su kroničara znala da je Majnardove kapitule objavio papa Aleksandar II, pa su mislili da su oni i formulirani i prvotno potvrđeni pod istim papom, a ne kako je to faktično bilo — pod Nikolom II.

Vinko Foretić, da bi uskladio diplomatske izvore s kroničarskim vijestima, tvrdi da je Majnard dva puta bio u Hrvatskoj kao papin legat: prvi put poslan od Nikole II a drugi put od Aleksandra II.⁷²

Majnard (*Mainardus*, *Maynardus*, *Mainhardus*) se rodio u Kamparniji kao sin plemićke obitelji. U mladim godinama postao je montekasinski monah te se odlikovao učenošću i razboritošću. Bio je opat Sv. Marije *de Pomposa* na rijeci Padu kada je 1052. godine od pape Leona IX dobio potvrdu dobara svojemu samostanu.⁷³ Kao opat stupio je u službu rimske kurije.

U Rimu je Majnard služio papama Stjepanu IX, Nikoli II i Aleksandru II. Svi su mu oni povjerovali vrlo važne zadatke. Tako je 1058. godine zajedno s kardinalom Stjepanom i montekasinskim opatom Deziderijem (koji je poslije postao papa Viktor III) od Stjepana IX bio poslan k istočnom caru u Carigrad. Na tom putu zatekla ga je vijest o smrti pape Stjepana, pa se preko Beneventa vratio u Sijenu gdje je za novoga papu bio izabran Nikola II. Kad je Majnard za Nikole II do-

71. THOMAS ARCHIDIACONUS, n. dj., str. 49.

72. FORETIĆ, n. dj., str. 37, 42.

73. JAFFE-LOEWENFELD, n. dj. I, str. 541 (4268).

šao u Hrvatsku, bio je član papinske kancelarije. Kao takav izradio je 1059. godine, malo prije polaska u našu zemlju, neku papinu ispravu mjesto bibliotekara Apostolske Stolice.⁷⁴ Papa Aleksandar II već na početku svojega pontifikata imenovao je Majnarda biskupom kardinalom *Silvae Candidae* ili Sv. Rufine i ujedno bibliotekarom i vicekancelarom Sv. Stolice.⁷⁵ Ughelli tvrdi da se to zbilo 1063. godine, ali prije toga mora da je kratko vrijeme bio biskup u gradu Sutri. I Aleksandar II povjeravao je Majnardu službu legata, te ga je 1067. godine kao takvoga bio poslao u Milan.⁷⁶ Gams bilježi da se Majnrad susreće kao kardinal Sv. Rufine do 1065. godine.⁷⁷

Opat Teuzon (1060)

Godine 1060. Petar, opat Sv. Krševana u Zadru, tužio se Teuzonu, poslaniku pape Nikole II (*adstans ante conspectum domni Teuzonis,⁷⁸ apostolicae sedis apocrisarii, missi a domino Nicolao romano pontifice*), da je neki Grubina darovao njegovu samostanu crkvu Sv. Ivana u Telašćici na Dugom Otoku, a sada je traži natrag. Poslanik je ispitao svjedoke i pošto se uvjerio o ispravnosti opatove tužbe, presudio je i svečano predao spornu crkvu Sv. Krševanu (*protinus per virgam, quam in manu tenebat, investivit prefatum abbatem de ipsa ecclesia ac de omnibus rebus ad eam pertinentibus*). To se po svoj prilici dogodilo u Splitu, jer se među prisutnima navode Splićani.⁷⁹

Isti opat Petar spomenuo je ovu presudu Teuzona, poslanika pape Nikole (*Teuzonis, legati domini Nicolai pape*), petnaest godina kasnije kada se na splitskom saboru — što ga je 1075. godine vodio Gerard, drugi papin poslanik — potužio da je istu crkvu Sv. Ivana u Telašćici sada oduzeo Sv. Krševanu zadarski biskup Stjepan.⁸⁰

U već spomenutom Korčulanskom kodeksu iz XII stoljeća odmah poslije vijesti o legatu Majnardu slijedi da je papa Aleksandar II iduće godine poslao drugog poslanika, imenom Teuzona. On je održao sinodu na kojoj su stvoreni zaključci o ženidbi srodnika, neispravnom postavljanju biskupa, ženidbi svećenika i o prodaji ljudi (*Sequenti vero anno misit alium timentem deum, nomine Theusum, qui omnia viriliter scrutans, facto generali synodo utiliter emendavit. Nam consanguinitatem in quarta et in quinta propinquitate innexi tenebantur et ordinationem malam episcoporum et copulationem uxorum presbiteros et diaconos emendans et venditionem hominum funditus evertens, similiter ut superius cum honore rediit*).⁸¹

74. SISIC, n. dj., str. 502, bilj. 5.

75. THOMAS ARCHIDIACONUS, n. dj., 51; JAFFÉ-LOEWENFELD, n. dj. I, str. 555 (n. 4382), 557, 566—569, 573—574 (n. 4544).

76. FARLATI, n. dj. III, str. 128—129; GAMS, n. dj., str. 730.

77. GAMS, n. dj., str. IX.

78. FARLATI, u nav. dj. III, str. 131 ovo je ime krivo ppočitalo Acuzonis.

79. RAČKI, n. dj., str. 59.

80. RAČKI, n. dj., str. 99.

81. FORETIĆ, n. dj., faksimil Folio v i Folio 59.

I ovdje smo skloni prije povjerovati navedenom pravnom dokumentu negoli drugorazrednom izvoru kroničara, pa stoga držimo da je i Teuzona poslao papa Nikola II. Vinko Foretić, naprotiv, ovu poteškoću rješava slično kao i onu s Majnardom pa kaže da je i Teuzon dolazio u Hrvatsku dva puta kao poslanik, prvi put za pape Nikole II a drugi za pape Aleksandra II.⁸²

Toma Arhidakon pripovijeda kako je neki poslanik Sv. Stolice (*quidam legatus apostolice sedis*) sazvaio u Splitu provincijalni sabor, na kojemu se raspravljalo i o izboru novoga metropolita, jer se stari zahvalio. Svi sakupljeni biskupi izabrali su jednoglasno Lovru Dalmatina koji je na saboru bio prisutan kao tadanji biskup u Osoru. Papa je potvrdio izbor i poslao Lovri palij.⁸³

Naši historičari općenito drže da je Lovre bio izabran za splitskoga metropolita na saboru što ga je održao poslanik Majnard a da je papa poslao Lovri palij po Teuzonu.⁸⁴ Farlati to dokazuje time što se na onoj Krešimirovoj povelji iz 1059. godine, kojom je dao kraljevsku slobodu biogradskom samostanu Sv. Ivana Evangelista, uz Majnarda spominje i Lovre nadbiskup (*Laurentio archiepiscopo*).⁸⁵ Međutim, Majnard — kako smo malo prije vidjeli — nije održao nikakav sabor u Dalmaciji, a imena nadbiskupa Lovre nema na originalnoj, nego na kasnije interpoliranoj povelji kralja Krešimira.⁸⁶ Osim toga, Lovre nije ni mogao biti označen kao splitski nadbiskup na jednoj službenoj kraljevoj ispravi iz 1059. godine dok od pape još nije bio dobio razrješnicu za osorsku biskupiju. Citirana, naime, Teuzonova presuda nastala je 1060. godine *in presentia Laurentii apsarensis episcopi, a spalatinis et a cuncto consilio archiepiscopi electi*,⁸⁷ tj. nakon što je izabran za nadbiskupa ali prije nego što je napustio tu novu službu.

Iz rukopisa nađenih u Britanskom muzeju u Londonu sigurno znamo o čemu govore Majnardovi kapituli, pa se svatko može uvjeriti da u njima nema ni spomena o izboru splitskog metropolita.⁸⁸ Lovre je vjerojatno bio izabran na onom splitskom saboru kojemu je, godinu dana poslije Majnardova boravka u Dalmaciji, predsjedao Teuzon. Prema tome, Teuzon je posudio Sv. Krševanu crkvu Sv. Ivana u Telašćici na Dugom Otoku poslije toga održanog sabora. To se uostalom i kronološki bolje slaže, jer je Majnard bio u Dalmaciji 1059, a Tauzen 1060. godine,⁸⁹ u kojoj je — prema Tomi Arhidakonu — Lovre postao splitski nadbiskup.⁹⁰ Napokon, da je Lovre bio izabran u prisutnosti Majnarda, ne bi Toma za nj napisao neki legat (*quidam legatus Apostolicae sedis*), jer je prijašnjim pripovijedanjem pokazao da on Majnarda dobro poznaje.

82. FORETIĆ, n. dj., str. 42.

83. THOMAS ARCHIDIACONUS, n. dj., str. 47.

84. RAČKI, n. dj., str. 206; SJŠIĆ, n. dj., str. 508.

85. FARLATI, n. mj.

86. Ne na 52, nego na 54. stranici zbornika dokumenata Račkoga.

87. FARLATI, n. dj. V, str. 45 (Venetiis 1775); RAČKI, n. dj., str. 59.

88. MIKLOŠIĆ-RAČKI, n. mj.

89. Prema Baradi, Teuzon je bio poslanik u našim stranama između 1. IX 1064. i 31. VIII 1065. godine, v. *Prilozi kronologije*, str. 190.

90. THOMAS ARCHIDIACONUS, n. dj., str. 54.

Od svih poznatih papinskih legata u Hrvatskoj jedino Teuzonu nije naznačen crkveni čin što ga je nosio. Možda je on onaj istaknuti monah toga imena koji se spominje kao pobornik crkvene reforme i kao prvi opat (1033—1095) opatije Razzolo, na granici Romagne.⁹¹ Možda je to onaj isti monah Teuzon kojega je papa Grgur VII slao kao legata u Englesku 1077. i u Francusku 1078. godine.⁹²

Šišić⁹³ i Barada,⁹⁴ naprotiv, poistovetuju poslanika Teuzona s biskupom istoga imena u Orvijeku koji se ondje susreće 1054—1059. godine s opaskom da je prisustvovao rimskom koncilu.⁹⁵ Dalje prema Šišiću, isti Teuzon je poslije kardinal koji se 1091. godine nalazi kao jedan od svjedoka na ispravi osnivanja benediktinske opatije u Somođvaru.⁹⁶ Na ime kardinala Teuzona namjerit ćemo se još nekoliko puta u spisima rimske kurije sve do 1100. godine,⁹⁷ ali teško da se to ime, i to uvijek moglo odnositi na nekadašnjega papina legata u Hrvatskoj.

Kardinal Ivan (1063)

Zbog zabrane narodnoga jezika u crkvi nastala je 1063. godine u Hrvatskoj buna, u kojoj je bio s Krka otjeran latinski biskup i na njegovo mjesto postavljen glagoljaš Zdeda (*Cededa*). Obaviješten o tome, papa Aleksandar II (1061—1073) pošalje u Hrvatsku poslanika kardinala Ivana da umiri duhove i crkvi vrati jedinstvo (*papa absque omni mora quendam legatum Johannem cardinalem mittere festinavit ad extirpandum nefandi scismatis fomitem de partibus Sclavoniae*). Kardinal je skupio narod i kler, valjda u gradu Krku, i saopćio im da papa nije dao nikakve vlasti biskupu-nametniku Zdedi. Štoviše, i njega i njegova pomoćnika opata Potepu s njihovim pristalicama izopćio je iz Crkve. Došljaka pak, svećenika Vuka (*Ulfum Golfangum*), kao glavnoga inicijatora i podstrekača pobune, dao je dovesti u Split. U Splitu je legat održao sinodu na kojoj je Vuk bio osuđen, išiban i bačen u doživotnu tamnicu. Sve to pripovijeda Toma Arhidakon.⁹⁸

Prema starom žiću što nosi naslov *Vita beati Joannis episcopi traguriensis*, neki legat iz Rima (*quidam legatus ab urbe Roma missus ad partes Sclavoniae*) primio je u Zadru deputaciju Trogirana koji su ga zamolili da na putu za Split svrati u Trogir jer grad razdiru unutrašnje borbe (*civilia bella*). Legat se odazva molbi i umiri nemirni grad. Međutim je u isto vrijeme u Trogiru bio umro biskup. Svećenstvo i narod

91. PENCO GREGORIO, *Storia del monachesimo in Italia, dalle origini alla fine del Medio Evo*, Roma 1961, str. 231—232.

92. MANDIĆ DOMINIK, *Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti*, Rim 1963, str. 295; OSTOJIC, n. dj. II, str. 60.

93. ŠIŠIĆ, n. dj., str. 508, 552.

94. BARADA, *Prilozi kronologiji*, str. 189.

95. GAMS, n. dj., str. 711.

96. ŠIŠIĆ, n. dj., str. 610.

97. JAFFE-LOEWENFELD, n. dj. I, str. 657, 676, 685, 686, 700, 702.

98. THOMAS ARCHIDIACONUS, n. dj., str. 52—54. — Barada dokazuje da je kardinal Ivan održao sinodu u drugoj polovici 1063. godine i da je na njoj bio izabran Lovre Dalmatinac za splitskoga nadbiskupa, v. BARADA, *Prilozi kronologiji*, str. 198.

zamole legata da im on odredi za natpastira nekoga iz svoje pratnje. Legat im dade mladog svećenika Ivana, koji je postao svetac i zaštitnik grada pod imenom sv. Ivana Trogirskoga.⁹⁹ Taj legat nije mogao biti nitko drugi nego kardinal Ivan o kojemu govorimo u ovom naslovu, jer se sv. Ivan spominje u ispravama prvi put kao trogirski biskup godine 1064,¹⁰⁰ a malo prije toga se kardinal Ivan nalazio u Dalmaciji. Barada, naprotiv, tvrdi da je sv. Ivan Trogirski bio u pratnji legata Teuzona o kojemu smo govorili u prethodnom naslovu. Teuzonov, naime, dolazak u naše strane drugi općenito stavljaju u 1060, a Barada, kako već rekosmo, u 1064/65. godinu.¹⁰¹

Teško je utvrditi ličnost ovoga kardinala Ivana. Rački drži da je on bio kardinal Sv. Marije *trans Tiberim* u Rimu, da se još zvao *Minutus* i da je 1067. godine s nama poznatim biskupom Majnardom bio poslan od pape Aleksandra II kao legat u Milan.¹⁰² Šišić, naprotiv, misli da je taj legat Ivan bio kardinal biskup portuanski, koji se često spominje u ispravama iz vremena pontifikata Aleksandra II.¹⁰³

Ali mogao je poslanik o kojemu je ovdje govor biti identičan i s onim kardinalom Ivanom *de Porto* koji je 1050. godine na saboru u Splitu uklonio s nadbiskupske stolice nadbiskupa Dobralja. Mogao je, naime, ponovo biti poslan u Hrvatsku da nastupi onako odrešito i od lučno kako je to i prvi put znao učiniti. To kažemo stoga što Gamsov popis biskupova kardinala u Portu ne zna za ime biskupa koji je ondje biskupovao između 1050. i 1066. godine. Od 1048. do 1050. godine zabilježen je *Ioannes V*, a od oko 1066. do 1095. godine *Ioannes VI*,¹⁰⁴ pa je onaj prvi Ivan koji je 1050. godine bio u Splitu mogao biti na životu i na istom položaju od 1048. sve do 1063. godine.

Nešto više znamo o trogirskom biskupu sv. Ivanu, članu papinskoga poslanstva, o kojemu govorimo. On je, po svjedočanstvu Tome Arhidakona, rodом iz Italije (*natione ytalicus*),¹⁰⁵ a prema svečevu životopisu što ga je 1203. godine napisao trogirski arhidakon Treguan, Rimljanin (*Romanus*).¹⁰⁶ Kamaldoljski anali hoće da je sv. Ivan Trogirski bio monah u osorskom samostanu koji je pripadao kamaldoljskom ogranku benediktinaca i koji je u našim stranama bio jako žarište reformnog pokreta u drugoj polovici XI stoljeća.¹⁰⁷ Od XV stoljeća stalno se tvrdi da je sv. Ivan potekao iz kneževske talijanske obitelji Orsini,¹⁰⁸ ali ima biti da je do toga došlo pogrešnim pretvaranjem pridjeva *Auserinus* (= osorski) u sličan oblik *Ursinus* (= Orsini).¹⁰⁹ Sv. Ivan je biskupovao u Trogiru od oko 1063. do 1111. godine. Bio je prelat kreposna ži-

99. RAČKI, n. dj., str. 449—452.

100. RAČKI, n. dj., str. 63.

101. BARADA, *Prilozi kronologiji*, str. 190.

102. RAČKI, n. dj., str. 209.

103. ŠIŠIĆ, n. dj., str. 516.

104. GAMS, n. dj., str. VIII.

105. THOMAS ARCHIDIACONUS, n. dj., str. 48.

106. FARLATI, n. dj. IV, str. 318.

107. OSTOJIC, n. dj. I, str. 85.

108. FARLATI, n. dj. IV, str. 329; RICEPUTI FILIPPO, *Memorie di cose dalmatiche nella storia della vita di San Giovanni Orsini, vescovo di Traù*, Zadar 1964, str. 25 ss.

109. OSTOJIC, n. dj. II, str. 149.

vota, učitelj retorike, crkveni reformator i diplomat, pobornik mira, istaknuti širitelj benediktinske regule i organizator benediktinskih samostana.¹¹⁰

Nadbiskup Gerard (1075)

Papa Grgur VII poslao je u Dalmaciju kao legata sipontskog nadbiskupa Gerarda, koji je 1075. godine održao u Splitu provincijalnu sinodu. To se dogodilo u vrijeme interregna u Hrvatskoj, prije nastupa kralja Zvonimira. Spisi te sinode nisu se sačuvali, pa ne znamo o čemu se na njoj raspravljalo ni što se odlučilo. Sam Gerard je program sinode označio dosta općenitim riječima: *statui sanctam synodum spalatinam in urbe sedens universo cum cetu, firmans vera, execrans illicita, respuens falsa*.¹¹¹ Od Tome Arhidakona doznajemo jedino da je tom prilikom bila obnovljena ninska biskupija.¹¹²

U Splitu je Gerard našao u tamnici onoga svećenika Vuka koji je zbog glagoljaške shizme pred dvanaest godina bio osuđen na doživotnu robiju. Međutim je papa Aleksandar II malo prije smrti izjavio kako je njegova volja da se svi oni koji se njegovom odlukom nalaze u tamnici puste na slobodu. Na temelju toga je Gerard oslobodio Vuka, ali je prije od njega tražio zakletvu da će ostaviti Hrvatsku i da se više neće u nju vratiti. Za svaku sigurnost legat ga je poveo sa sobom u Rim da se prikaže papi Grguru VII.¹¹³

Gerard je za vrijeme sabora, kako smo već spomenuli na drugom mjestu, ponovno presudio Sv. Krševanu u Zadru crkvicu (*cellam*) Sv. Ivana u Telašćici na Dugom Otoku koju je samostan bio oduzeo zadarski biskup Stjepan. Štoviše, legat je naredio biskupu da opata Sv. Krševana uvede u posjed one crkvice (*investire abbatem et cenobium de sua illa cella per pedum, quod manu portabat*).¹¹⁴

Isti Gerard bio je prije toga (1074. god.) od Grgura VII poslan u Dubrovnik. U popratnom pismu papa kori Dubrovčane što su izabrali nasljednika svojemu biskupu Vitalu, pošto su Vitala bacili u tamnicu. Naređuje legatu ako spor ne bude mogao sam riješiti, neka oba biskupa, i Vital i njegov suparnik, dođu u Rim.¹¹⁵ Gerard, obavivši posao u Dubrovniku, vjerojatno se nije odmah vratio u Rim, nego je iz Dubrovnika proslijedio u Split.

Prema Farlatiju Gerard (*Gerardus, Girardus*) je bio kasinski monah.¹¹⁶ Od 1066. godine sigurno je bio na sipontskoj stolici, koja je upravo za njegova biskupovanja podignuta na dostojanstvo nadbiskupije. I tako je on bio prvi sipontski nadbiskup. Sijelo nekadašnje sipontske

110. THOMAS ARCHIDIACONUS, n. dj., str. 53; RACKI, n. dj., str. 63, 66, 99, 106, 113, 147, 149, 159, 179, 210; SMICIKLAS TADE, *Diplomatički zbornik Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, II, Zagreb 1904. str. 17, 22, 23.

111. RACKI, n. dj., str. 99.

112. THOMAS ARCHIDIACONUS, n. dj., str. 54.

113. THOMAS ARCHIDIACONUS, n. dj., str. 53—54.

114. RACKI, n. mj.

115. JAFFE-LOEWENFELD, n. dj. I, str. 604 (n. 4842); SISIC, n. dj., str. 549—550.

116. FARLATI, n. dj. III, str. 140.

nadbiskupije sada je u gradu Manfredonije, u blizini staroga Siponta na zapadnoj obali Jadranskoga mora, podno Monte Gargana.¹¹⁷ Gerard se spominje još nekoliko puta u registima Grgura VII (1076. god.) i Urbana II (1089. i 1098. god.) kao *notarius regionarius et scriniarius Sanctae Romanae ecclesiae*.¹¹⁸

Opat Gebizon i biskup Fulkoin (1076)

Početak listopada 1076. godine (ili, prema Baradi, 1075)¹¹⁹ opat Gebizon, u svojstvu papina legata, u solinskoj je bazilici Sv. Petra okrunio Zvonimira za kralja Hrvatske i Dalmacije. Legat je izvršio obred ustoličenja mazanjem svetim uljem i predajom zastave, mača, žezla i krune (*unxit et coronavit*). Tom prilikom Zvonimir je obećao i zakleo Sv. Stolici vjernost te se obaveo da će čuvati sve što su pape ili njihovi poslanici u Hrvatskoj odredili ili odrede. Nastojat će da se kršćanski zakon u njegovu kraljevstvu što bolje vrši. On i njegovi nasljednici isplaćivat će Sv. Petru svake godine u ime danka (*tributum*) dvije stotine bizantinskih zlatnika. Osim toga, dariva Sv. Stolici samostan Sv. Grgura u Vrani s bogatom riznicom i prostranim posjedom da bude rezidencija papinih poslanika (*ut sancti Petri legatis sit semper ad hospicium et omnino in potestate eorum*). Na koncu se Zvonimir izravno obratio Gebizonu i obećao da će čuvati kraljevstvo, da ga nikada neće oteti papinskom prijestolju, da će primati svečano pape i njihove legatate te poslušati kamo god ga pozovu (*regnum autem quod mihi per manum tuam, domne Gebizo, traditur, fideliter retinebo et illud summumque ius apostolicae sedi aliquo ingenio aliquando non subtraham. Domnum meum papam Gregorium et suos successores atque legatos, si in meam potestatem venerint, honorifice suscipiam et honeste tractabo et remittam, et undecunque me invitaverint, prout potero, eis simpliciter serviam*).¹²⁰

Do Zvonimira hrvatske kraljeve krunili su domaći prelati, kao i drugdje po Evropi. Prvi slučaj da kralja kruni papa odnosno papin poslanik jest upravo krunidba hrvatskoga kralja Zvonimira. Careve je dođuše papa krunio još od Karla Velikoga, ali kralja nije ni jednoga prije Zvonimira. Postoji u Vatikanu i jedna slika na kojoj je prikazano kako Zvonimira kruni papin poslanik Gebizon, slika kao dokaz da papa ima pravo postavljati kraljeve.¹²¹

Iz isprave kojom iste godine biogradski biskup Prestancije ustupa samostanu Sv. Ivana Evanđelista u Biogradu crkvu Sv. Kuzme i Damjana na Pašmanu doznajemo da su u Hrvatskoj istodobno u istom poslanstvu boravila dva papina legata, Gebizon i Fulkoin. Gebizon je bio opat benediktinskoga samostana Sv. Bonifacija i Aleksija, a Fulkoin bis-

117. GAMS, n. dj., str. 924.

118. JAFFÉ-LOEWENFELD, n. dj., str. 617 (n. 4988), 657, 663 (n. 5403), 694.

119. BARADA, *Prilozi kronologiji*, str. 201—202.

120. RACKI, n. dj., str. 103—105; FORETIĆ, n. dj., faksimil Folio 59.

121. BARADA, u n. skriptima str. 127, 128.

kup *Fori Simphronii*.¹²² Gebizonov samostan bio je u Rimu na brežuljku Aventinu, a Fulkooinova biskupija, koja se danas zove Fossombrone, nedaleko od Ankone.

Oba poslanika zajedno navedena su iste godine i u ispravi posvete crkve spomenutog biogradskog samostana Sv. Ivana. Tu su, naime, crkvu posvetili splitski nadbiskup Lovre i mjesni biskup Prestancije *una cum apochrisariis romane sedis episcopo Fulcoino et Gebizone, abbate SS. Bonifacii et Alexii*.¹²³ Mada je Fulkooin ovdje naveden prije Gebizona i mada je biskup u Crkvi časniji nego opat, na krunidbi Zvonimirovoj pojavljuje se samo Gebizon, on kruni kralja i njemu samome kralj izjavljuje obaveze prema Sv. Stolici. Zašto se tako dogodilo, ne znamo. Možda je biskup Fulkooin bio slučajno zapriječen, a možda je tome bio neki drugi razlog.

Iz sinodalnih spisa u Lateranskom arhivu doznajemo, po jednoj noti iz 1192. godine, da su Gebizon i Fulkooin održali sinodu u Dalmaciji i da se njezina akta nalaze u arhivu *s. palatii Lateranensis*.¹²⁴ Sadržaj tih akata nije nam poznat, niti znamo gdje su oni sada.

Gebizon (*Gebizo, Gebizus, Gepizo S. Bonifacii abbas*) spominje se nekoliko puta u registima pape Grgura VII iz 1075. godine kao njegov legat u raznim krajevima.¹²⁵ Godine 1083. susreće se kao biskup Cesene (sufragan Ravene), a neki hoće da je kasnije postao *presbyter cardinalis*. — Fulkooin pak, koji u dokumentima dolazi i pod imenima *Fulcinus* i *Fulocinus*, biskupovao je u Fossombroneu (*Forum Simphronii*), koliko se zna, do 1086. godine. Ovdje dodajemo da je u Città di Castello, pedesetak kilometara jugozapadno od Fossombronea, 1068. godine bio biskup po imenu *Fulco (Fulcone)*.¹²⁶ Lako da je to naš legat Fulkooin.

Kardinal Petar (1077—1078)

Početak 1078. godine papa Grgur VII odgovara na pismo srpskome kralju Mihajlu. Kraljevo pismo bavilo se sporom između splitskoga nadbiskupa i dubrovačkoga biskupa, koji se htio emancipirati od Splita i postati metropolitom za južnu Dalmaciju. U svojem odgovoru Grgur navodi da se još nije vratio u Rim iz Mihajlove zemlje papin legat Petar (*Petrum apud vos dictum legatum adhuc ad nostram non advenisse praesentiam*) te da se legatov izvještaj papi ne slaže s Mihajlovim pismom. Neka dođu u Rim dubrovački i barski biskup, da bi se moglo definitivno riješiti i pitanje dubrovačke metropolije i priznanje potpune državne nezavisnosti Mihajlova kraljevstva.¹²⁷

122. RACKI, n. dj., str. 107—108.

123. LUCIUS, *De regno*, str. 85; RACKI, n. dj., str. 108.

124. RACKI, n. dj., str. 104—105; SISIC, n. dj., str. 558; BARADA, *Prilozi kronologiji*, str. 201.

125. JAFFE-LOEWENFELD, n. dj. I, str. 611 (n. 4917, 4918, 4923).

126. FARLATI, n. dj. III, str. 146; GAMS, n. dj., str. 682, 683, 698.

127. RACKI, n. dj., str. 211—212; SISIC, n. dj., str. 572.

Iz talijanskog prijevoda registra samostana Sv. Stjepana blizu Splita doznajemo da je spomenuti legat Petar bio kardinal (*Pietro prete e cardinale, legato della romana chiesa*). On se, naime, 1078. godine nalazio u Hrvatskoj, vjerojatno u Splitu. Ondje je skupa s kraljem Zvonimirom, kraljicom Lepom, kraljevićem Radovanom, nadbiskupom splitskim Lovrom i s nekim drugim visokim ličnostima svjedočio na darovnici kneza Stjepana. Knez je, naime, bio obdario samostan Sv. Stjepana, u kojemu je živio i iz koga je poslije izišao kao hrvatski kralj Stjepan II.¹²⁸

Legat Petar dolazi kao svjedok također na oporuci kojom Dobre, opat istoga splitskoga samostana Sv. Stjepana, ustupa svojoj opatiji čitavu očinsku baštinu.¹²⁹ Jednako i Splićanin Petar, sin Črnoga navodi kardinala Petra (*presbiterum Petrum cardinalem*) kao svjedoka u Sibenu na presudi kralja Zvonimira u korist novoosnovanoga samostana Sv. Petra u Selu.¹³⁰

Kardinal Petar, kako smo vidjeli, najprije je obavio svoje poslanstvo kod srpskoga kralja Mihajla pa je onda iz Srbije prešao u Hrvatsku kralju Zvonimiru. Rački i Šišić drže da se Petrovo poslanstvo u Hrvatskoj bavilo sporom između metropolita u Splitu i težnje dubrovačkoga biskupa da se zauvijek otcijepi od Splita.¹³¹ Smičiklas, naprotiv, misli da je kardinalu Petru bila povjerena zadaća razgovarati se sa Zvonimirom o ondašnjim nemirnim svjetskim problemima koji su bili povezani s borbom između pape Grgura VII i cara Henrika IV.¹³² Bilo kako bilo, izgleda da se kardinalu Petru nije žurilo ostaviti Hrvatsku. Valjda stoga što je u vranskoj opatiji imao udoban stan.

Dva su kardinala Petra živjela u Rimu za pontifikata Grgura VII, jedan *cancellarius*, a drugi *bibliothecarius*. Prvi se u papinim regestima spominje samo jedanput 1078,¹³³ a drugi vrlo često, od 1073. do barem 1083. godine.¹³⁴ Koji je od ove dvojice bio papin legat u našim stranama, nije nam moguće utvrditi.

Kardinal Ivan (1077—1089)

U razdoblju između 1077. i 1089. godine održana je sinoda u gradu Ninu pod predsjedanjem kardinala Ivana (*sub Johanne cardinali, apostolice sedis legato*). Na toj je sinodi kralj Zvonimir vratio katedrali Sv. Duje u Splitu crkve Sv. Stjepana i Sv. Marije u Solinu sa svim njihovim posjedom.¹³⁵ Spisi toga sabora nisu se sačuvali.

Vrijeme ninske sinode određujemo po vladanju kralja Zvonimira, koji je na njoj i govorio. U to doba utvrđen je u Rimu u dvjema papi-

128. RAČKI, n. dj., str. 119.

129. RAČKI, n. dj., str. 120—121.

130. RAČKI, n. dj., str. 132.

131. RAČKI, n. dj., str. 212; ŠIŠIĆ, n. dj., str. 572.

132. SMIČIKLAS, *Poviest hrvatska I*, str. 254—255.

133. JAFFÉ-LOEWENFELD, n. dj. I, str. 594, 626 — 645, 649.

134. Isti, str. 594, 626 — 645, 649.

135. THOMAS ARCHIDIACONUS, n. dj., str. 55.

nim bulama kardinal Ivan, đakon i kancelar. Jedna od tih bula jest iz 1078. godine. Njom je papa Grgur VII uzeo u zaštitu samostan Sv. **Benigna** u Dijonu (Francuska) i potvrdio mu privilegije. Druga je iz 1083. godine. Njom isti papa potvrđuje metropolitansko pravo i posjede crkvi u Palermu na Siciliji.¹³⁶ S obzirom na vrijeme mogao je taj kardinal Ivan biti papin poslanik na saboru u Ninu, i to, prema Račkome, vjerojatno 1078. godine.¹³⁷

Šišić je, naprotiv, uvjeren da je u Hrvatsku došao kao legat i u Ninu održao sinodu 1079/1080 godine Ivan, kardinal biskup portuanski, koji se po prvi put spominje 1073. godine i koji je poslije smrti Grgura VII prešao na stranu protupape Klementa III.¹³⁸ Napokon, Barada drži da je sabor u Ninu bio koncem 1078. ili početkom 1079. godine, **odmah** poslije sinode koja se 1078. godine održala u Lateranu protiv laičke investiture.¹³⁹ U jednu riječ, od svih papinih poslanika u Hrvatskoj najmanje znamo o posljednjem .

S U M M A R I U M

Summi Pontifices inde ab initio suos legatos in varias regiones mittunt, ut specialia munia obeant, officia impleant. Haec officia commode ad duo reduci possunt: ad fidei propagationem vel Ecclesiae in iisdem regionibus foundationem necnon firmitatis acquisitionem. Inter »missos — missionarios« et »legatos — apocrisarios« differentia existit. Primi namque negotiis fidei, alteri vero administrationi vel jurisdictioni constituendae addicti inveniuntur. Auctor articuli ex fontibus hoc apud croaticam gentem accidisse memorat. Harum legationum examini subiicit circumstantias, adducit legatorum nomina. Intervalum temporis quod a legatione primi ad legationem ultimi legati extenditur intra annos 640—1089. clauditur.

136 JAFFE-LOEWENFELD, n. dj. I, str. 594, 627 (n. 5079), 644 (n. 5258).

137 THOMAS ARCHIDIACONUS, n. mj.

138 ŠIŠIĆ, n. dj., str. 577.

139. BARADA, n. skriptama str. 134a.